

TURYSTYKA W DZIAŁALNOŚCI WIEJSKICH ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH W POLSCE DO 1939 R.

*Eligiusz Małolepszy**

Zarys treści: Pierwsze koła młodzieży wiejskiej powstały jeszcze przed I wojną światową. W okresie międzywojennym działało kilka ogólnopolskich związków młodzieży wiejskiej: Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej, Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Centralny Związek Młodej Wsi, Związek Młodzieży Ludowej, Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”. Oprócz nich działały również związki o zasięgu regionalnym.

Turystyka była jedną z form działalności wiejskich organizacji młodzieżowych. Miała na celu walory kształcące, wychowawcze jak również była sposobem spędzania czasu wolnego. Elementy turystyki, jak np. organizowanie wycieczek, znajdowały się w statutach, regulaminach i uchwałach działalności kół i związków młodzieży wiejskiej. Ważną rolę w rozwoju turystyki wśród młodzieży wiejskiej odegrały Wiejskie Uniwersytety Ludowe. Upowszechniającą i propagującą rolę w zakresie turystyki odgrywała prasa wiejskich organizacji młodzieżowych.

Słowa kluczowe: turystyka, wiejskie organizacje młodzieżowe, Polska

Pierwsze koło młodzieży wiejskiej powołano w 1912 r. w Wólce Mławskiej (ziemia płocka)¹. W następnym roku (1913) koło młodzieży wiejskiej (KMW) zostało założone w Milanowie (ziemia siedlecka, okolice Parczewa)². Dość znaczny rozwój KMW nastąpił w latach 1916–1918. W 1918 r. istniało 167 kół, liczących 7004 członków, w tym 4118 chłopców i 2886 dziewcząt³.

W 1918 r. do rozwoju KMW przyczynił się Centralny Związek Kółek Rolniczych (CZKR)⁴. Inicjatywa CZKR polegała na stworzeniu formy prawnej dla organizacji młodzieży wiejskiej. Do kierowania całokształtem prac młodzieży wiejskiej zorganizowanej w kołach powołany został w maju 1918 r. zarząd sekcji KMW przy CZKR. Staraniem kierownictwa sekcji KMW przy

¹ * Dr hab. prof. AJD Eligiusz Małolepszy, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Kultury Fizycznej

„Drużyna”, 1919 nr 47–48, s. 5.

² Ibidem.

³ E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 2004, s. 20.

⁴ „Drużyna”, 1919 nr 47–48, s. 4.

CZKR, w dniach 21–23 czerwca 1919 r. odbył się w Warszawie Zjazd Delegatów KMW⁵. Najważniejszą decyzją podjętą na zjeździe było utworzenie Związku Młodzieży Wiejskiej (ZMW) przy CZKR w miejsce dotychczasowej sekcji KMW przy CZKR. Rok później (1920), po odłączeniu się CZKR od Centralnego Towarzystwa Rolniczego, w miejsce ZMW powołany został Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej (CZMW) przy CZKR⁶.

W okresie międzywojennym, oprócz CZMW (1919–1928), działały jeszcze inne organizacje młodzieży wiejskiej: CZMW „Siew” i Centralny Związek Młodej Wsi (1928–1939), Związek Młodzieży Ludowej i sekcja wiejska Związku Młodej Polski (1926–1939), Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (1928–1939), Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (1919–1931), Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej (1922–1939), Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej (1927–1936). Wiejskie organizacje młodzieżowe miały swoje organy prasowe, m.in. „Drużyna”, „Młoda Wieś” (wydawana w Łucku), „Młoda Wieś” (wydawana w Warszawie), „Nasza Drużyna”, „Siew”, „Siew Młodej Wsi”, „Wici”.

Na łamach „Drużyny” ukazywały się artykuły, doniesienia i materiały prezentujące krajoznawstwo i turystykę⁷. Numer 8 „Drużyny” z 1913 r. poświęcony został krajoznawstwu⁸. Adam Chętnik przybliżył czytelnikom strukturę i działalność Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTK). Polskie Towarzystwo Krajoznawcze miało siedzibę w Warszawie i posiadało 23 oddziały prowincjonalne, m.in. w Chełmie, Częstochowie, Grójcu, Jędrzejowie, Kaliszu, Kielcach, Włocławku (Oddział Kujawski), Kutnie, Lublinie, Łapach, Łomży, Łowiczu, Łodzi, Miechowie, Olkuszu, Ostrołęce, Piotrkowie Trybunalskim, Radomiu, Siedlcach, Suwałkach, Wieluniu, Sosnowcu (Oddział Zagłębiowski), Zawierciu⁹. W numerze krajoznawczym

⁵ „Drużyna”, 1919 nr 23, s. 1–2; F. Piaścik, Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” – Centralny Związek Młodej Wsi, [w:] „Siew” i „Ractawice”. *Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Praca zbiorowa pod redakcją R. Olbrychskiego, Warszawa 1992, s. 26.

⁶ F. Piaścik, op. cit., s. 27.

⁷ Czasopismo „Drużyna” publikowane było w Warszawie w latach 1912–1920. 12 marca 1912 r. ukazała się „Drużyna” jako „Jednodniówka młodzieży ludowej”. Pierwszy numer „Drużyny” wydany został 1 kwietnia 1912 r. Pismo ukazywało się jako dwutygodnik, a od grudnia 1913 r. do maja 1915 r. jako tygodnik. Następnie do 1918 r. nie wydawano czasopisma. W 1918 r. ukazało się 21 numerów „Drużyny”. W 1920 r. wydano 26 numerów czasopisma, ostatni – w czerwcu 1920 r. Od 1918 r. „Drużyna” stała się organem sekcji KMW, a od 1920 r. organem ZMW. Zob. też, E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w świetle czasopisma „Drużyna” w latach 1912–1920*, [w:] „Kultura Fizyczna”, 2007, z. VII. Praca zbiorowa pod redakcją J. Rodziewicz-Gruhn i E. Małolepszego. Częstochowa 2007, s. 25–34.

⁸ „Drużyna”, 1913 nr 8, s. 119–124, 126–136.

⁹ Ibidem, s. 123–124.

Tabela 1. Stan organizacyjny związków młodzieży wiejskiej w latach 1935 i 1938

Lp.	Nazwa organizacji	Rok 1935		Rok 1938	
		Liczba kół	Liczba członków	Liczba kół	Liczba członków
1.	Centralny Związek Młodej Wsi	4643	129000	5500	170000
2.	Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej	308	3756	458	9814
3.	Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”	2650	90000	2850	92000
4.	Związek Młodzieży Ludowej	830	29000	–	–
5.	Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej	127	2684	–	–

Źródło: „Społem”, 1934 nr 11–12, s. 6–8 (dane odnoszące się do Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej dotyczą stanu z 1934 r.); „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 17–18; 1938 nr 17, s. 5; „Siew” i „Raclawice”. *Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Praca zbiorowa pod redakcją R. Olbrychskiego, Warszawa 1992, s. 56.

przedstawiono zasady i regulamin organizowania wycieczek. Zalecano lekturę książki *Metodyka wycieczek krajoznawczych*¹⁰.

„Drużyna” odegrała ważną rolę w rozwoju turystyki mieszkańców wsi. W artykule pt. „W sprawie wycieczek w roku bieżącym” A. Jaros pisze: „Jak w wielu innych sprawach, tak i w wycieczkach pośredniczy nam nasza «Drużyna» i potrzebom stara się zadość uczynić”¹¹. Na temat ruchu wycieczkowego publikowano także artykuły czytelników, m.in. w numerze 8 czasopisma z 1913 r. ukazał się artykuł W. Iwanickiej i Jana Kozłowskiego¹².

W numerze 1 z 1912 r. zamieszczono materiał poświęcony wycieczce osób dorosłych i młodzieży z Łowicza i okolic do Warszawy¹³. Wycieczka była zorganizowana przez PTK, oddział w Łowiczu. W trakcie wycieczki uczestnicy zwiedzili muzea i zabytki Warszawy, a także byli w teatrze. Łowicki oddział PTK systematycznie organizował wycieczki, głównie o charakterze krajoznawczym, turystycznym, m.in. do Liskowa, Mirosławic¹⁴.

¹⁰ Ibidem, s. 131–132, 135–136.

¹¹ „Drużyna”, 1914 nr 16, s. 117–118.

¹² „Drużyna”, 1913 nr 8, s. 141–142.

¹³ „Drużyna”, 1912 nr 1, s. 20.

¹⁴ „Drużyna”, 1912 nr 5, s. 105–106; 1912 nr 6, s. 121–122; 1912 nr 7, s. 131–132.

Wycieczki organizowane były również przez młodzież szkół rolniczych oraz kółka rolnicze¹⁵. Czerniakowskie Kółko Rolnicze przygotowało w okresie od 11 do 22 czerwca 1913 r. wycieczkę na trasie Warszawa – Wilanów – Wola Grzybowska – Pszczelin – Łowicz i łowickie – Mirosławice – Mieczysławów – Kutno – Włocławek – Kruszynek – Marysin – Brześć Kujawski – Szpetal – Aleksandrów – Ciechocinek – Raciążek – Nieszawa – Bobrowniki – Dobrzyń – Płock – Wyszogród – Czerwińsk – Zakroczym – Warszawa¹⁶. Część trasy wycieczki uczestnicy przebyli koleją i statkiem. W wycieczce brali udział czytelnicy „Drużyny”.

„Drużyna” odegrała istotną rolę w tworzeniu KMW. We wrześniowym wydaniu „Drużyny” z 1918 r. czytamy: „Ażeby z młodzieży urobić zamilowanych i oświeconych rolników oraz dzielnych obywateli kraju, Centralny Związek Kółek Rolniczych tworzy przy swych oddziałach Koła młodzieży wiejskiej. Młodzież taka, zorganizowana do pracy samodzielnie [...] ma możliwość współpracy, wyrabiania się i wychowania w duchu, jakiego czas i postęp wymagają. Obok [...] zachęcenia młodych do oświaty rolniczej, młodzież jednocześnie oddziałuje (dopełnienie autora) na siebie moralnie: przestaje palenia i karciarstwa, zwalcza pijaństwo i rozpustę, urządza gry i zabawy, wieczornice, teatry; uprawia ćwiczenia fizyczne, urządza wycieczki krajoznawcze. Wszystko to wyrabia życie towarzyskie i odwagę cywilną, kształci charakter, uszlachetnia”¹⁷. W projekcie regulaminu koła młodzieży wiejskiej, w zadaniach przewidziano kształcenie pod względem kulturalnym, narodowym, społecznym i zawodowym. Powyższe zadania koło młodzieży wiejskiej spełniało poprzez realizację gier ruchowych, wycieczek, wieczornic i zabaw¹⁸.

Projekt regulaminu przewidywał tworzenie przy kołach młodzieży wiejskiej sekcji. Sekcja oświatowa miała się zajmować m.in. opracowaniem planu wycieczek krajoznawczych oraz rolniczych na pokazy i wystawy¹⁹. Działalność turystyczną prowadzono w CZMW, CZMW „Siew” i Centralnym Związku Młodej Wsi. Na problemy turystyki zwrócono uwagę w statutach związków. W jednym z punktów statutu Centralnego Związku Młodej Wsi

¹⁵ „Drużyna”, 1913 nr 8, s. 132–134; 1913 nr 11, s. 1; 1913 nr 12, s. 195.

¹⁶ „Drużyna”, 1913 nr 11; 1913 nr 16, s. 235–236; 1913 nr 17, s. 247. Uczestnicy wycieczki zwiedzili m.in. Wilanów, uzdrowisko w Ciechocinku, gospodarstwa i szkoły rolnicze, zakłady przemysłu rolniczego.

¹⁷ „Drużyna”, 1918 nr 7–8, s. 2.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ „Drużyna”, 1918 nr 9–10, s. 2; 1919 nr 10, s. 6; 1919 nr 17, s. 2–4. Artykuł Piotra Olewińskiego „Zasady naszej organizacji”, w którym pisze: „[...] jako cel stawia sobie młodzież (w Kołach Młodzieży Wiejskiej – dopełnienie autora): wyrobienie się na dobrych obywateli Polski, przez [...] kształcenie się pod względem fizycznym. Zadania powyższe koło spełnia [...] przez gimnastykę, gry ruchowe wycieczki, wieczornice i zabawy”.

Tabela 2. Ruch wycieczkowy KMW przy CZKR w 1918 r.

Lp.	Ziemie	Wycieczki zorganizowane przez KMW	
		Liczba kół	Liczba uczestników wycieczek
1.	warszawska	14	2817
2.	płocka	2	58
3.	kaliska	6	176
4.	radomska	2	48
5.	łomżyńska	2	30
6.	lubelska	7	139
7.	siedlecka	2	29
8.	piotrkowska	1	3
9.	kielecka	2	53
Razem		36	3323

Źródło: „Drużyna”, 1919 nr 47–48, s. 7.

czytamy: „Związek dąży do organizowania i prowadzenia pracy wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego (gry, zawody sportowe i uzyskanie odznak sprawności sportowej [...], zakładanie obozów męskich i żeńskich, organizowanie wycieczek, szerzenie higieny życia codziennego itp.)”²⁰. Zadania w zakresie „organizowania wycieczek” znajdowały się w statutach związków wojewódzkich, m.in. w statucie Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej²¹.

Wiadomości z zakresu turystyki i krajoznawstwa znajdowały się w programie kursów organizowanych przez wiejskie organizacje młodzieżowe. W 1919 r. odbyły się dwutygodniowe kursy rolniczo-społeczne w Staroźrebach (powiat płocki) dla młodzieży z powiatów: płońskiego, płockiego i rypińskiego²². W programie kursów przewidziano m.in. wykłady z krajoznawstwa, gimnastyki i ćwiczeń strażackich. W planie dwutygodniowych kursów dla kierowników KMW przewidziano wykłady nt. pracy sekcji sportowej oraz praktyczne ćwiczenia gier i zabaw ruchowych, a także wycieczki²³. W Warszawie w dniach 11–14 kwietnia 1929 r. miał odbyć się kurs informacyjny dla instruktorów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego CZMW „Siew”²⁴. W programie kursu przewidziano zagadnienia z zakresu wycieczek i obozownictwa.

²⁰ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 47, s. 747–748.

²¹ Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP), Urząd Wojewódzki Poznański 1919–1939 (UWP), sygn. 5952, Statut Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej, s. 4–9.

²² „Drużyna”, 1919 nr 8, s. 7.

²³ „Drużyna”, 1919 nr 40, s. 8–9.

²⁴ „Siew”, 1929 nr 14–15.

Jak pisze M. Mioduchowska, „[...] w 1924 r. wśród kół, które nadesłały sprawozdania co 9 koło młodzieży wiejskiej było organizatorem wycieczki, a co 20 członek CZMW był jej uczestnikiem”²⁵.

Przy CZMW powołano 21 października 1927 r. Komisję Krajoznawczą²⁶. Celem i zadaniem komisji miało być uporządkowanie działalności w zakresie krajoznawstwa w CZMW, opracowanie programu krajoznawstwa oraz nadanie jemu właściwego kierunku. W skład Komisji Krajoznawczej weszli: Danysz-Fleszarowa – przewodnicząca i Adam Zieliński – sekretarz.

Z okazji „Dożynek Prezydenckich” KMW w Radomsku zorganizowało w 1928 r. sztafetę kolarską z Radomska do Spały²⁷. Zadaniem kolarzy radomszczańskich było zawieszenie życzeń dla Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Ignacego Mościckiego, od młodzieży wiejskiej i Spółdzielni Handlowo-Rolniczej „Rolnik” w Radomsku.

W działalności Centralnego Związku Młodej Wsi, w KMW tworzone były tzw. sekcje młodych, do których należała młodzież od czternastego do osiemnastego roku życia. Przy sekcjach młodych działały drużyny sportowe, w programie których przewidziano organizację wycieczek (z realizacją aktywności fizycznej)²⁸.

Aktywny na polu ruchu wycieczkowego był Związek Młodzieży Ludowej (ZML). Wycieczki organizowano w ramach prac oświatowo-kulturalnych. Koła ZML w województwie warszawskim, w okresie od 1 kwietnia 1930 r. do 31 marca 1933 r. urządziły wycieczki, w których uczestniczyły 2642 osoby²⁹. Z poszczególnych organizacjach powiatowych ZML województwa warszawskiego w wycieczkach wzięło udział: powiat błoński – 246 członków, ciechanowski – 11, kutnowski – 144, łowicki – 195, płoński – 728, pułtuski – 524, rawsko-mazowiecki – 38, rypiński – 18, sochaczewski – 186, warszawski – 183, włocławski – 269³⁰.

Delegaci na Walny Zjazd ZMW RP „Wici”, który obradował w październiku 1933 r. w Warszawie, zwrócili uwagę na wartości społeczno-wychowawcze wycieczek. Podkreślili, że należy zorganizować oraz poprowadzić „[...] planową i systematyczną [...] akcję wycieczek i odwiedzin”, które mogą mieć następujące cele: „[...] odwiedziny młodzieży we wsiach niezorganizowanych

²⁵ M. Mioduchowska, *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912–1928*, Warszawa 1984, s. 221. W 1924 r. CZMW liczył 807 kół i 22718 członków.

²⁶ „Siew”, 1927 nr 46, s. 11.

²⁷ „Siew”, 1928 nr 40, s. 14.

²⁸ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 51–52, s. 812–813.

²⁹ R. Turkowski, *Wiejski ruch młodzieżowy w województwie warszawskim w okresie międzywojennym*, [w:] *Ruch młodzieżowy na Mazowszu*. Praca zbiorowa pod redakcją K. Przybyśza, Warszawa 1989, s. 57.

³⁰ *Ibidem*.

(nie należącej do ZMW – dopełnienie autora), zapraszając ich jednocześnie do samego koła na różne uroczystości organizacyjne; odwiedziny bliższych i dalszych kół połączone z planowym zwiedzaniem wsi, poznaniem jej historii, gospodarstw, organizacji; towarzysko-organizacyjne odwiedziny gospodarstw, domów i wiosek, prezesów, członków zarządów, przodowników pracy związkowej, co da większe zbliżenie, zżycie się i podciągnięcie się w domu i gospodarce; uczęszczanie zbiorowe na zloty towarzyskie, celem wzięcia czynnego udziału w wypełnianiu zabawy swymi gram i inscenizacjami; odwiedzanie się kół i związków na świętach, dożynkach, opłatkach; wycieczki piesze, wozami lub rowerami dla zwiedzania w okolicy pracy sekcji specjalnych; wymienne wycieczki z przedstawicielami lub sekcją sportową na rozgrywkach z wyzwania; wycieczki konkursowe do wzorowych gospodarstw, szkół rolniczych; wycieczki sąsiedzkie lub powiatowe do miasta, do fabryki, do sejmiku, do spółdzielni, do organizacji robotniczych, które zbliżają wieś do miasta; wycieczki z przedstawieniami inscenizacyjnymi, chórem i muzyką do miejskich i robotniczych organizacji młodzieży; dalsze wycieczki – wojewódzkie w góry, nad morze, zjazdy związków wojewódzkich i centrali; wycieczki wymienne na zjazdy i praktyki zagraniczne, organizowane przez Słowiański Związek Młodzieży Wiejskiej³¹. Mazowiecki ZMW na III Walnym Zjeździe Delegatów przyjął regulaminy odnoszące się do działalności Powiatowych ZMW. W ramach zadań każdego powiatowego związku przewidziano m.in. organizowanie kursów, wycieczek, konkursów oraz zawodów sportowych³².

Ruch wycieczkowy w działalności ZMW RP „Wici” miał różnorodny charakter. Słusznie piszą S. Pawłowski i A. Zieliński, że „[...] oprócz zainteresowań krajoznawczych i kulturalnych do udziału w wycieczkach zachęcały młodzież także względy gospodarcze: możliwość poznania szkół rolniczych, wzorowych gospodarstw, ośrodków kultury rolnej itd. [...] były również momenty rozrywkowe i towarzyskie: możliwość spędzenia czasu wolnego od pracy w odmiennych warunkach, w nowym zespole [...]. Dawało to mnóstwo przeżyć [...], sprzyjało nawiązywaniu kontaktów i przyjaźni między młodzieżą z różnych kół, nieraz odległych okolic”³³.

Z inicjatywy związków wojewódzkich, wchodzących w skład ZMW RP „Wici” prowadzono m.in. kursy oświatowo-wychowawcze, w program któ-

³¹ E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w walce o postęp i sprawiedliwość społeczną*. Warszawa 1978, s. 84, 88–89; E. Małolepszy, op. cit., s. 128; Zob. też H. Mierzwiński, *Wicjarze wobec problemów kultury fizycznej (1928–1948)*, [w:] „Rocznik Historyczny. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, 1999 nr 13, s. 17; Z. Krasicka, *Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”*, [w:] „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego”, 1997 nr 30, s. 113.

³² R. Turkowski, *Wiejski ruch młodzieżowy w województwie warszawskim...*, s. 32–33.

³³ S. Pawłowski, A. Zieliński, *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej*, Warszawa 1977, s. 137–138.

rych włączono zajęcia dydaktyczne dotyczące wycieczek. W Mazowieckim ZMW pierwszy taki kurs odbył się w dniach 14–21 grudnia 1929 r. w Warszawie³⁴.

Członkowie KMW w Ołtarzewie (powiat warszawski) zorganizowali w 1929 r. wycieczkę rowerową na trasie Ołtarzew – Częstochowa – Kraków – Wieliczka – Zakopane – Tarnów – Olkusz – Kielce – Góry Świętokrzyskie – Radom, pokonując ponad 780 km³⁵. Młodzież wiejska z Ołtarzewa uczestniczyła w wycieczce do Poznania, gdzie zwiedziła Powszechną Wystawę Krajową oraz do Gdyni³⁶. Latem 1939 r. członkowie ZMW RP „Wici” z Kujaw wzięli udział w wycieczce statkiem do Warszawy³⁷.

W turystyce krajowej ZMW pojawiła się również, jak pisze H. Mierzwiński, „[...] tendencja organizacji wycieczek z województw wschodnich, zacofanych gospodarczo do województw zachodnich o przodującej gospodarce rolnej. Czynnikiem decydującym w organizacji tych wycieczek były zapewne względy gospodarcze, związane z pracą młodzieży wiejskiej w rolnictwie”³⁸.

W maju 1930 r. z inicjatywy Kazimierza Wyszomirskiego – prezesa Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej powiatów: nieszawskiego i włocławskiego – zorganizowano wycieczkę do Danii³⁹. Program wycieczki, w której uczestniczyło 80 osób z KMW, obejmował zwiedzanie gospodarstw rolnych, zakładów przetwórstwa rolniczego oraz Akademii Rolniczej w Kopenhadze.

Według badań S.M. Giewartowskiego, ZMWRP „Wici” zorganizował w 1929 r. 1191 imprez turystycznych, w których uczestniczyło 23820 osób; w 1932 r. – 1900 imprez turystycznych, w których uczestniczyło 38000 osób; w 1935 r. – 2650 imprez turystycznych, w których uczestniczyło 53000 osób; w 1936 r. – 3114 imprez turystycznych, w których uczestniczyło 62280 osób⁴⁰.

Działalność turystyczną prowadził także Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (MZM przy MTR). Ogniwem pośrednim pomiędzy Związkiem a poszczególnymi KMW był Okręgowy Związek Młodzieży. Jednym z celów i zadań Okręgowego Związku Młodzieży było

³⁴ R. Turkowski, *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w latach 1928–1939*, [w:] *Z badań nad młodzieżą wiejską*, Warszawa 1982, s. 67.

³⁵ S. Pawłowski, A. Zieliński, op. cit., s. 138.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, s. 138–139.

³⁸ H. Mierzwiński, *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki*, [w:] *„Wychowanie Fizyczne i Sport”*, 1997 nr 4, s. 133.

³⁹ S. Pawłowski, A. Zieliński, op. cit., s. 138; H. Mierzwiński, *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki...*, s. 133; Zob. też H. Mierzwiński, *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928–1948)*, Biała Podlaska 1992, s. 33.

⁴⁰ H. Mierzwiński, *Wicjarze wobec problemów kultury fizycznej...*, s. 19.

„[...] współdziałanie w pracach młodzieży nad wychowaniem fizycznym przez ćwiczenia gimnastyczne, organizowanie [...] gier i zabaw ruchowych, ćwiczeń i sportów, [...] wycieczek krajoznawczych”⁴¹. Organizowanie wycieczek krajoznawczych umieszczono również pośród celów i zadań do realizacji w regulaminie KMW⁴². Turystyką zajmowały się w KMW sekcje sportowe, m.in. silna sekcja sportu, organizująca wycieczki krajoznawcze istniała przy KMW w Kwapnikach⁴³. Sekcja sportowa przy KMW w Libertowie organizowała wycieczki turystyczne, m.in. do Ojcowa⁴⁴.

Członkowie Wielkopolskiego ZMW wyjeżdżali do Kórnik, Rogalina i Rydzyny, celem zwiedzenia zamków. Tego typu wycieczki zorganizowały koła w Czmoniu (powiat Śrem), Dominowie (powiat Środa Wielkopolska), Wyrzeczce (powiat Kościan), Krerowie oraz zarząd okręgu rawickiego⁴⁵.

Koło Młodzieży Wiejskiej w Umółtowie (powiat poznański) w roku sprawozdawczym 1930/1931 urządziło 3 wycieczki rowerowe: do Chudowa, Golczewa (powiat obornicki) i Poznania⁴⁶. Celem wyjazdu do Poznania był udział w strzelaniu w ramach przysposobienia wojskowego, natomiast w Golęczewie młodzież wiejska wzięła udział w zawodach lekkoatletycznych. Wycieczki krajoznawcze organizowały m.in. koła w Dąbrowie (powiat Śrem), Droszewie i Lenartowicach⁴⁷.

Zdarzało się również i tak, że niektórzy delegaci na zjazd młodzieży wiejskiej przyjeżdżali na rowerach, jak np. część delegatów na zjazd powiatowy (powiatów: wągrowieckiego i wyrzyskiego) do Międzyzlesia, przeprowadzony w dniu 14 czerwca 1931 r., przyjechała na rowerach⁴⁸. Wycieczki w ramach uczestnictwa w zjeździe młodzieży wiejskiej urządzali członkowie Wołyńskiego ZMW. W informacji, jaka ukazała się na łamach „Młodej Wsi” o Walnym Zjeździe Delegatów Powiatowego ZMW w Dubnie w 1939 r. czytamy: „wybierajcie się na zjazd jak najliczniej: rowerami, furami a nawet pieszo”⁴⁹.

⁴¹ Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie (AZHRL), Ludowy Ruch Młodzieżowy Przedwojenny przed 1939 r. (LRM), sygn. RM I – 6, Regulamin Okręgowego Związku Młodzieży. Kraków 1927, s. 8–9.

⁴² AZHRL, LRM, sygn. RM I – 6, Regulamin Koła Młodzieży. Kraków 1927, s. 6–7; „Młoda Polska” (Kraków), 1920 nr 1, s. 7; 1921 nr 21, s. 5–6; 1923 nr 3, s. 10–11.

⁴³ „Młoda Polska” (Kraków), 1925 nr 13, s. 13–14.

⁴⁴ „Młoda Polska” (Kraków), 1930 nr 12, s. 14.

⁴⁵ „Społem”, 1931 nr 4, s. 10–11; 1931 nr 12; 1933 nr 7, s. 8–9; 1933 nr 10, s. 9; 1934 nr 7–8–9, s. 5.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ „Młoda Polska” (Poznań) z 13.02.1927 r., s. 4; „Społem” 1933 nr 4, s. 8; 1934 nr 1, s. 9.

⁴⁸ „Społem”, 1931 nr 8, s. 9.

⁴⁹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 9, s. 2.

Na łamach prasy wiejskich organizacji młodzieżowych ukazywały się artykuły i prace z zakresu turystyki i krajoznawstwa. W numerze 5 „Drużyny” z 1920 r. w dziale organizacyjnym opublikowano notatkę prasową pt. *W sprawie wycieczek*⁵⁰. Były to informacje, dotyczące organizacji wycieczek, które zostałyby zorganizowane przez KMW. W sierpniu 1927 r., w „Młodej Polsce” zamieszczono materiał Michała Kopcia pt. *Młodzież a krajoznawstwo*⁵¹. Na łamach „Społem” z 1936 r. ukazał się artykuł *O ruch wycieczkowy w Kołach*⁵². Ruch wycieczkowy przedstawiono jako jedną z form pracy oświatowej oraz omówiono różne rodzaje wycieczek.

W numerze 5 „Siewu” z 1933 r. opublikowany został artykuł Stanisława Pielsy pt. *Znaczenie wycieczek krajoznawczych*⁵³. Odnajdujemy tam stwierdzenie: „Żyje człowiek gdzieś na zapadłej wsi i czasem nie wyobraża sobie nawet, jak potężna jest Polska, jak wiele posiada bogactw. [...] Pracę w Uniwersytecie Ludowym w Szycach rozpoczęliśmy od poznania swego kraju. W pierwszą niedzielę naszego pobytu wybraliśmy się do ruin zamku w Korzkwi w dolinie Prądnika”⁵⁴.

W innym artykule, pt. *Wycieczka w Tatry*, Regina Rędziszówna opisała wycieczkę w Tatry uczestniczek kursu Uniwersytetu Ludowego w Szycach⁵⁵. Uczestniczki kursu odbyły wspinaczkę m.in. na Giewont oraz na Zawrat. „Zdobywanie szczytów”, jak podkreśla autorka artykułu, „dodało nam chęci do zwalczania trudności spotykanych w życiu”⁵⁶. Rola Wiejskiego Uniwersytetu Ludowego (WUL) w Szycach w rozwoju turystyki młodzieży wiejskiej była znacząca. Jeden z wychowanków WUL w Szycach pisze: „Poprzez czteromiesięczny pobyt w Szycach i wysłuchane w tym czasie wykłady, otworzyły mi się oczy na świat i życie w świecie. [...] Poznałem historyczne zabytki Krakowa, Wieliczkę, Ojców, które znałem z opisów. Poznałem i nauczyłem się cenić piękno otaczającego nas życia, przyrody. Poznałem wiele cennych wartości wsi, która mi się wydawała najgorszą pod słońcem, i w której marzyłem czasami o wyrwaniu się gdzieś poza nią. Poczulem się dumny ze swego chłopskiego pochodzenia, którego się wiele razy wstydziłem i czulem poniżony i upośledzony”⁵⁷.

Wycieczki krajoznawcze organizowały inne WUL. W 1935 r., przy udziale Liceum w Krzemieńcu powstał WUL w Różynie (województwo wołyńskie).

⁵⁰ „Drużyna”, 1920 nr 5, s. 8–9.

⁵¹ „Młoda Polska” (Poznań) z 14.08.1927 r., s. 1.

⁵² „Społem”, 1936 nr 3, s. 9–10.

⁵³ „Siew”, 1933 nr 5, s. 9.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ „Siew”, 1934 nr 13, s. 167.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ R. Turkowski, *Wiejski ruch młodzieżowy w województwie warszawskim...*, s. 45–46.

W styczniu 1939 r. słuchacze Uniwersytetu Ludowego w Różynie odbyli dwutygodniową wycieczkę, w trakcie której zwiedzili m.in. Chorzów, Katowice, Kraków, Lwów, Warszawę, Wieliczkę i Zakopane⁵⁸.

Ciekawy artykuł Feliksa Wituskiego (powiat turecki) pt. *Sport na wsi* zamieścił „Siew Młodej Wsi” w numerze 28 z 1935 r. Był on odpowiedzią na pytanie: Jaka aktywność fizyczna powinna być propagowana w KMW? F. Wituski uważał, że sport, „[...] jaki uprawiają Koła Młodzieży Wiejskiej, jest przeważnie przeniesiony z miasta ze wszystkimi dobrymi i niedobrymi zwyczajami”⁵⁹. Jego zdaniem powinno się przyjąć zasadę „[...] sport dla życia. Bowiem nie ten jest sportowcem, który w zawodach bierze pierwsze miejsce, a jak przyjdzie iść 15–20 km w wycieczce lub w pochodzie i potem jeszcze bawić się w gry różne [...] itp., to nie ma już siły. Dla mnie sportowcem jest ten, co się nie boi wiatru, deszczu, mrozu, jeżeli chodzi o przyjście na zebranie Koła, czy na Zjazd Powiatowy itd.”⁶⁰. Feliks Wituski miał rację, dopominając się o to, aby w KMW zajmować się aktywnością fizyczną dla wszystkich, z uwzględnieniem wycieczkowania.

Turystyka krajoznawcza, krajowa, zagraniczna, jako jedna z form działalności wiejskich organizacji młodzieżowych realizowana była przez związki młodzieży wiejskiej o charakterze ogólnopolskim i regionalnym, czym zajmowały się sekcje oświatowe i sportowe, działające przy KMW. Ważną rolę dla rozwoju turystyki młodzieży wiejskiej odegrały WUL. Upowszechnianie informacji oraz propagowanie tej formy aktywności odbywało się przy znaczącym udziale prasy wiejskich organizacji młodzieżowych.

Bibliografia

A. Źródła

I. Archiwalia

1. Archiwum Państwowe w Poznaniu

Urząd Wojewódzki Poznański 1919 – 1939

2. Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronictwie Ludowym w Warszawie

Ludowy Ruch Młodzieżowy Przedwojenny przed 1939

II. Źródła drukowane

1. Regulamin Koła Młodzieży. Kraków 1927
2. Regulamin Okręgowego Związku Młodzieży. Kraków 1927

⁵⁸ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 4, s. 17.

⁵⁹ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 28, s. 452–453.

⁶⁰ Ibidem.

3. Statut Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej

III. Prasa codzienna i czasopisma

1. „Drużyna”. Warszawa 1912 – 1920
2. „Młoda Polska”. Kraków 1920 – 1932
3. „Młoda Polska”. Poznań 1926 – 1927
4. „Młoda Wieś”. Łuck 1935 – 1939
5. „Młoda Wieś”. Warszawa 1928 – 1939
6. „Nasza Drużyna”. Warszawa 1920 – 1921
7. „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego”. Warszawa 1997
8. „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”. Warszawa 1999
9. „Siew”. Warszawa 1922 – 1934
10. „Siew Młodej Wsi”. Warszawa
11. „Wici”. Warszawa 1928 – 1939
12. „Wychowanie Fizyczne i Sport”. Warszawa 1979, 1997.

B. Literatura

1. Gaj J., *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 2003.
2. Gaj J., Hędzek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.
3. Gołębiowski E., Jarecka-Kimłowska S., *Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w walce o postęp i sprawiedliwość społeczną*, Warszawa 1978
4. Jarecka-Kimłowska S., *Kielecki Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” 1928–1939. Z problemów ruchu młodzieżowego w okresie międzywojennym*, Warszawa 1968.
5. Krasicka Z., *Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”*, w: „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego”, 1997 nr 30, s. 95–122.
6. Laskiewicz H., *Adam Chętnik o kulturze fizycznej wsi polskiej, cz. I*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1979 nr 1, s. 31–56.
7. Laskiewicz H., *Kultura fizyczna wsi polskiej w poglądach Adama Chętnika, cz. II*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1979 nr 2, s. 77–92.
8. Małolepszy E., *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w świetle czasopisma „Drużyna” w latach 1912–1920*, w: „Kultura Fizyczna”, 2007, z. VII. Praca zbiorowa pod redakcją J. Rodziewicz-Gruhn i E. Małolepszego. Częstochowa 2007, s. 25–34.
9. Małolepszy E., *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*. Częstochowa 2004.
10. Mierzwiński H., *Wicjarze wobec problemów kultury fizycznej (1928–1948)*, „Rocznik Historyczny. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, 1999 nr 13, s. 16–29.

11. Mierzwiński H., *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928–1948)*, Biała Podlaska 1992.
12. Mierzwiński H., *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1997 nr 4, s. 119–135.
13. Mioduchowska M., *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912–1928, Warszawa 1984. Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny. Praca zbiorowa pod redakcją R. Olbrychskiego*, Warszawa 1992.
14. Pawłowski S., Zieliński A.: *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej*, Warszawa 1977.
15. Turkowski R., *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w latach 1928–1939*, [w:] *Z badań nad młodzieżą wiejską*, Warszawa 1982, s. 63–86.
16. Turkowski R., *Wiejski ruch młodzieżowy w województwie warszawskim w okresie międzywojennym*, w: *Ruch młodowiejski na Mazowszu*. Praca zbiorowa pod redakcją K. Przybysza, Warszawa 1989, s. 20–65.
17. Zbierski S.: *Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej*, Warszawa 1987.

Abstract

Tourism in the activities of rural youth organizations in Poland until 1939

The earliest circles of rural youth were established even before the World War I. During the interwar period there were a few nationwide unions of rural youth: the Central Union of Rural Youth, the Central Union of Rural Youth “Sowing” and the central Union of Young Village, Rural Youth Union, Rural Youth Union of the Republic of Poland “Wici” [Call to Arms]. Apart from them, there were also regional union organizations.

Tourism was one of the forms of activity of rural youth organizations. It had educational and tutelary advantages and it was a way of spending free time. Elements of tourism, like, for example, organizing excursions, are to be found in statutes and regulations and decisions concerning activities of circles and unions of rural youths. The press published by the rural youth organizations advertised and propagated tourism.

Keywords: tourism, rural youth organizations, Poland